

DUODJI

- som begrep og som del av livet

DUODJI

- doaban ja oassi eallimis

Artikkelforfatter / artihkalčálli: Gunvor Guttorm

Oversetter / jorgaleaddji: Gunvor Guttorm

Begrepet duodji har hatt en bred betydning: som gjøremål, verk og virkning. Begrepet har eksistert i alle samiske språkvariantene, bortsett fra sørsamisk, der man imidlertid også bruker begrepet duotjie nå. Duodji som et produkt og duodji som aktivitet er viktig for mange samer, og når det er snakk om duodji, så bryr seg mange, enten ved å oppskatte duodji, ta avstand til det eller mene noe om den. Sametinget i Norge har sagt om duodji at:

Duodji er all form for skapende aktivitet som omfatter husflid, håndverk, kunsthåndverk, sløyd og småindustri med basis i samisk kultur og tradisjoner” (Sametinget 2001: 2).

Her er det det konkrete håndmessige produktet som springer

ut fra samisk kultur og tradisjoner. Begrepet har hatt en del andre forståelsesrammer, som idag også kommer til uttrykk, og som jeg kommer å nevne her.

En må skille mellom duodji som ide og duodji som et bergrep som beskriver et verk. Med duodji som ide menes det at det da er kronglete kulturelle, sosiale, instutisjonale, politiske og maktsstrukturelle bindinger som påvirker og konstruerer duodjiforståelsen. Dette har forandret seg over tid, og medfører også en kompleksitet til begrepet, men skaper også utfordringer til duodji-praksisen.

Ser man på begrepet som sådan, er det blitt forklart på mange forskjellige måter. Forenklet kan en si at begrepet er håndverk, kunsthånd-

verk, osv., men det er mer komplekst. Konrad Nielsen beskriver i sin ordbok fra begynnelsen av 1900-tallet: håndverk, produkt, verk (abstrakt). Han beskriver begrepet slik folk har forstått det i begynnelsen av 1900-tallet (Nielsen 1979: s.v: duoggje). Sammalahti og Nickel har oversatt begrepet til tysk og forklarer det på to måter: håndverk og verk. Når de beskriver begrepet duodji med verk, så menes det verk som er skapt, musikalske verk, skrevde verk etc. På tysk bruker de eksempel som *das Werk das Picassos* i nettopp betydningen verk (Sammalahti/Nickel 2006: s.v: duodji). Dvs. I betydningen å “navngi” et verk, om det er et musikkstykke, en låt, et kunsterisk verk, kan duodji brukes på samisk. Konrad Nielsen skriver om *Bassi vuoiŋŋa duodji*

Doahpagisduodji lea leamaš viid-dis mearkkašupmi: dahkku, buvtta, doaibma. Doaba lea gávdnon buot sámegiela suopmaniin, earet máttasámegiela, muhto máttasámegiela geavahit dál duedtie (Bergsland/Mattson 1993: s.v: duedtie). Duodji buvttan ja duddjon doaibman lea leamaš ja lea ain dehálaš sápmelaččaide, ja go lea sáhka duojis, de ollugat beroštit, oaivvildit, gudnijahttet, hilgot. Ferte sirret gaskal duodji man divaštallá idea oktavuodas ja fas go hállá oppalaččat konkrehta buktagiin. Go duodji lea idean, de leat das moalkás kultuvrralaš, sosialalaš, institušunálaš, politihkálaš ja fápmostruktuvrralaš čanastagat mat leat váikkuhan ja váikkuhit (konstruerejit) duodjeáddejumi. Dát áddejumi leat molsašuvvan áiggiid čáđa. Dát mielddisbukta

kompleksitehta maiddái doahpagii, muhto maiddái addá hástalusaid. Norgga Sámedikki duodjeovddidan-programma čilgehusas daddjo ná:

Duodji lea juohkelágan ruovttuodji, giehtaduodji, dáiddaduodji, muorraduodji ja smávvaindustriija maid vuođđun lea sámi kultuvra ja árbevierut (Sámediggi 2001: 2).

Sámediggi čatná duoji sápmelaš doibmii mas lea čanastagat sápmelaš árbedieđuide ja eallimii, ja ahte lea giehtabargu. Muhto leat maiddái eará mearkkašumiid duodjedoahpasis.

Konrad Nielsen sátnegirjii čilgejuvvo duodjesátni giehtabargun, gárves bargun, buvtta (abstraktalaš). Su čilgehus lea huksejuvvon dasa mo olbmot leat ád-

den sáni 1900 logu álggogeahčen (Nielsen 1979: s.v: duoggje). Sammalahti ja Nickel čilgeba duiskagillii doahpaga guovtti lánkai: giehtabargun ja dahkun (dáiddadávvir, girji, dahku). Go lea geavahuvvon dahku, de oaivvilduvvo dakkár dahku mii lea oalle mihtilmas. Duiskagillii geavaheaba ovdamearkkas’ *das Werk das Picassos* dainna mearkkašumiin ahte Picasso duodji (Sammalahti/Nickel 2006: s.v: d). Dalle lea muhtun konkrehta dahku / buvtta nammaduvvon duodjin, nappo dáiddačoakkaldat. Konrad Nielsen čállá Bassi vuoiŋŋa dagu leat duodjin (Nielsen 1979: s.v.: d). Dás lea ábstrakta buvtta duodji mearkkašumis.

Muhtun sátnegirjii jorgalit ná: handarbeid (Kåven et.al 1995: sv. duodji), käsityö, työ, aikaansaan-

(den Hellige ånd verk), og her igjen er eksempel på et abstrakt bruk, eller på metanivå.

I enkelte ordbøker er det oversatt slik: håndarbeid (Kåven et.al 1995: s.v: duodji), käsityö, työ, aikaansaannos, teos (Sammalahti 1989: s.v: duodji), hantverk, slöjd (Svonni 1990: s.v: duodji). Ved en oversettelse til et annet språk, dukker da også problematikken om hva slags innhold dette ordet har. Problematikken blir hvis man skal forsøke så å forklare duodji med bare et begrep, eksempelvis kan en se beskrivelser som på norsk samisk husflid, på svensk samisk slöjd, som bærer en historie i en norsk og svensk kontekst (jfr. Guttorm 2001: 22-44 og Guttorm 2004: 201-211).

Den som utfører duodji, er duojár. Sameradionen har hatt en serie der de har presentert sátneduojárát (ordkunstnere), i betydningen kåsører. Da snakker en ikke bare om det som er skapt med hendene. Det er det språklig uttrykke som står i sentrum i den mening at sátneduojár er en kreativ ordlekende person. Ser vi på ord-dannelser med duodji som en del av ordet, har vi flere eksempler på dette. Vuoiŋnaduodji, blir brukt når en vil presisere at et produkt, verk, arbeid er en bestemt persons åndsverk, en bok, en låt, en joik blir da betarktes som en eller annens vuoiŋnaduodji. En bok kan altså betraktes som et resultat av en persons arbeid, altså personens vuoiŋnaduodji, på den annen side kan en også betrakte skrijving som et håndverk, det krever altså en

håndverksskikkelighet for å kunne skape en bok.

For å bruke begrepet duodji i betydningen det håndverksmessig skapte, brukes også sammensatte ord. Sammensatte ord som garra- og dipmaduodji brukes når en vil knytte det håndverksmessige til materialene, dvs. myke eller harde materialer. Et annet ordpar som også er brukt er almmáiolbmo-(mannlig-) og nisson-olbmoduodji (kvinnelig). Disse begrepene er problematiske når duodji som ide blir kjønnsrelatert. Ofte opererer vi med motsetninger som atnu-(bruksduodji) eller čikŋaduodji ("pynteduodji"), eller dáiddaduodji ("kunsthåndverk"). Alle disse begrepene beskriver en tilstand av duodji, men er kontekstuelle. En dipmaduodji kan være

nos, teos (Sammalahti 1993: sv. duodji), hantverk, slöjd (Svonni 1990: sv. duodji). Go gártá jorgalit nuppi gillii, de oamasta dasto fas dan giela álgoáddejumi nugo mat slöjd, handarbeid, husflid sánis (gč. Guttorm 2001: 22-44 ja Guttorm 2004: 201 -211). Dáid gielaide sánit maid huksejit sisdoaluid muhtun ideaid vuodul.

Goallossátnin sáhtá lohkat sátneduojárin, dakkára gii lea čeahppi sániiguin. Vuoiŋnaduodji fas geavahuvvo ovttagas olbmuid buktagis, omd, girji sáhtá leat muhtuma vuoiŋnaduodji, lávlla, luohiti, girji jna. Dalle lea eará sisdoallu go giehtabargu. Dás geavahuvvo duodjedoaba go lea čilgemin hutkás sánalaš buktagiid. Dákkár mearkkášumis de lea sánit ja jurdagat mat leat sániid duohkin oalle

dehálaččat. Muhto iešalddis ii leat ođas ahte sánalašvuohita ja ábstarkta dahku gohčoduvo duodji. Nubbi lea ahte iešalddis lea girji mii lea koŋkrehta áhta, ja mas gáibiduvvo juoganu lágan geidalaš čehppodat dan hábmet.

Goallossánit nugo garra- ja dipmaduodji geavahuvvojit go lea čadnon ávdnasiidda. Dát doaba orru boahán skuvllaoktavuođain, ja go galgá eastadit ahte duddjon lea čadnon sohkabeliide. Muhto jus garra- ja dipmaduodji geavahuvvo dan oaivilis ahte lea nisson- ja almmáiolbmoduodji doahpaga sajis, buktá hástalusaid meroštallamiidda. Eará sátnepárat leat almmái-ja nissonduojit, mat maid buktet čuolmmaid, atnu-ja čikŋaduodji, dahje maddái álbmotduodji, dáiddaduodji. Buot dát

goallosteamit leat čadnon sierra dilálašvuodaide ja oktavuodaide. Omd. sáhtá muhtun dipmaduodji leat atnuduodji ovttá guovllus, ja čikŋaduodji eará guovllus Sámis, seammás sáhttet muhtumat árvvoštallat dan dáiddaduodjin (Guttorm 2008: giehtačálus). Meroštalladettiin ferte dattege geahččat makkár ideologalaš vuolggasajis leat badjánan sánit.

Áillohaš čállá ahte ovddeš áiggi ii gávdnon dáidda sámiid gaskkas, nugo dáidda áddejuvo: Sámiíe lei olles eallin dáidda. Biktasat. Mot gárvodii. Makkár fárda. Mainnalágiin lihkadii. Mot dolas-talai. Got anii boahkána. Mot gezii gávtti. Mot jugai gáfe. Mot máhtii duddjot. Máhtiigo maddái čihahit, hervet. Man čábbát buolvvastalai (Valkepää 1998: 10).

en absolutt bruksduodji et sted, et annet sted kan det være en čikŋaduodji, et tredje sted blir det betraktet som dáiddaduodji. Duodji beveger seg på flere arenaer, og på den måten har grunnordet fått tillegg, for å tilpasses ulike arenaer og kontekster. Begreper som dáiddaduodji og álbmotduodji er eksempel på en slik tilpassning, eller også direkte oversetting av kunsthåndverk og folkekunst. Man har oversatt, og følger ideologien med på lasset?

Nils Aslak Valkeapää skriver om duodji og kunst som en del av hele livet i det gamle samiske livet. Livet er en gierdu, der alt har en sammenheng. På den måten er heller ikke det skapende løsrevet fra livet, fra det sosiale livet og samfunnet:

Dát cealkka govve ahte árgaealimis leat dagut maid olbmot dahket erenoamážin, ja maid sáhhtá sulastahttit dáiddalažžan. Ovddeš sámi servodagas ii sirren gaskal dan mii lei “juohkebeaivválaš dagut” ja dagut mat hervejedje ja hastuhedje olbmo. Duodji lei oassin eallimis ja sosialalaš oktavuodaid. Geardu lei dán oktavuodas dehálaš, go mearkkaša eallin lea geardu mas oasis leat čatnasan oktii, ja mii ain joatkašuvvá.

Dál lea sámegeielas guokte doahpaga maid geavahat go lea sáhka olmmošlaš kreatiivvalaš ovdanbuktimis: duodji ja dáidda. Dáidda sátni lea oalle “nuorra” sámegeielas. Dáiddasátni lea vuolgán suomageielas taide. Dárbu ásahit sierra doahpaga sámgillii mii govve dan mii ii leat duodji, sáhhtá oaidnit guovtte

For samene var hele livet en kunst. Klærne. Hvordan man kler seg. Hvordan man retter opp sin kledning. Hvordan man beveger seg. Hvordan man tenner bål og sitter ved bålet. Hvordan man brukte beltet. Hvordan man rettet opp kofta med beltet. Hvordan man drakk kaffe. Hvordan man skapte. Da kunne en også pynte seg, dekorere. Hvor vakkert en satte seg knestående (forfatterens oversettelse). (Valkeapää 1998: 10)

Hans tilnærming er å vise at i hverdagslivet var det bevegelser og gjøremål som ble gjort på en ekstraordinær måte, og som kunne ses på som kunsten i livet. Ser man på duodji slik det er blitt brukt i det samiske samfunnet, ser en at det skapende ikke var løsrevet fra livet. Men for å forstå det ekstraordinære, for å kunne skille

láhkai: Gullevašvuoda dárbu dihto “ámmátlaš jovkui”, ja dáhpáhus mii lea čadnon ieš kreatiivvalaš doibmii ja buktagiidda. Dát guokte beali gullet oktii. Ollu sámit ledje vázzán dáiddaoahppu mas ii leat vuodđu duojs, muhto oarjemáilmmi dáidagis, ja nu bodii dáidda sátni atnui. 1970 logu sáme mobiliseremis ja morráneamis bajdánii dáiddáriid gaskka dárbu searvat ja gávdat vuogas ámmátnamahusa, ja dáiddár ja dáidda namahus váldui atnui. Dien láhkai sáhhtá maid lohkat ahte dáidda doahpaga duodjeárbbis, duodjeárbedieđuin mat juoganu láhkai čuvvot duodjedoahpaga (viko iešalddis buktagat eai dárbaš leat “árbevirolaččat”). Duodji dalle lea nammijahkii čadnon sámi oktavuhtii, ja dáidda fas oppalaš dáiddaoktavuhtii. Muhto nuppe dáfus, de han leat duojs maid bealit mat

mellom det “ekstraordinære” og det “hverdagslige”, kreves en erfaring i det levde livet.

Vi har i dag to ord som beskriver det skapende på samisk, dáidda og duodji. Dáidda er et forholdsvis nytt ord på samisk. Dáidda kommer fra det finske ordet taide, dvs. kunst. Det var behov av å lage et ord som viser et skille fra duodji. Det kan forstås på ihvertfall to måter: Å ta i bruk dáidda- begrepet, var for å markere tilhørighet til en “yrkesgruppe”, og for å markere det fritt skapende, enkelt uttrykt. Mange samer hadde på 60- og 70-tallet tatt en utdanning på kunstakademier, der en altså ikke hadde så mye med duodji å gjøre (duodji i den forstand at den er skapende med utgangspunkt i det samiske). På den måten kan en si ved å ta i bruk

leat sihke sierra sáme oktavuhtii čadnon, ja nuppe bealis sáhhtá daid oppalaš rahkadeaddji oktavuodas geahččat.

begrepet dáidda, tok en også avstand fra duodjitradisjoner som ofte blir brukt i forbindelse med duodji (selv om dette kanskje ikke alltid kommer til frem i selve produktet). I en slik kontekst, blir duodji knyttet til livet og det sosiale samiske, mens dáidda er knyttet til kunsten i det hele. Men hva er livet og det sosiale samiske idag, og hva er kunsten i det hele?

Referanser / Gáldut

Guttorm, Gunvor 2001:

Duodji bálgát – en studie I duodji Kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Guttorm, Gunvor 2004:

Duodji, dáidaga suoivva?
– Inger Marie Gaup Eira – Johanna Ijäs- Ole-Henrik Magga (doaim.), Juho-Niillasa 70-jagi beaivái. Sámi dieađalaš áigečála 1/2004 s. 201-213. Guovdageaidnu-Romsa: Sámi allaskuvla- Sámi Instituhtta- Romsa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš.

**Kåven, Brita/Jernsletten Johan/
Nordahl, Ingrid/Eira, John Henrik/
Solbakk, Aage 1995:**

Sámi-dáru sátnegirji. Kárášjohka: Davvi Girji o.s.

Nielsen, Konrad 1979:

Lappisk(samisk) ordbok.
Oslo, Universitetsforlaget

Sámediggi 2001:

Duodjeovdidanprográmma.
Sámedikki mearrádus áššis 10/01 oktan prográmmačilgehusain.
Kárášjohka: Sámediggi.

Sammalahti, Pekka 1993:

Sámi – suoma- sámi sátnegirji
Saamelais- suomalais – saamelainen sanakirja. Ohcejohka: Girjegiisá Oy.

**Sammalahti, Pekka/Nickel,
Klaus Peter 2006:**

Sámi-duiskka sátnegirji Saamisch-deutsches Wörterbuch. Kárášjohka: Davvi Girji.

Svonni, Mikael 1990:

Sátnegirji Sámi-ruoŧa ruoŧa-sámi.
Johkamohkki: Sámi Girjjit.

Valkeapää, Nils Aslak:

Mathisen, Hans Ragnar 1998: Elle Hánsa, Keviselie. Guovdageaidnu: DAT.